

„MOTERS“ ŽURNALO LEIDIMO ISTORIJS MIGRUOJANČIOS KLaidOS

GENOVAITĖ BURNEIKIENĖ

Vilniaus universiteto Žurnalistikos institutas,

Universiteto g. 3, 2734 Vilnius, Lietuva

Nagrinėjantiems lietuvių periodikos istoriją tyrinėtojams iškyta nemažai sunkumų, nes stinga rašytinių šaltinių, archyvų, memuarinių raštų ir epistolinės literatūros, skirtos lietuvių laikraščių plėtotės ir funkcionavimo sferai. Beje, trūksta ir kai kurių seniauėjusių periodinių spaudinių.

Gal todėl dar ir šiandien publikuojami jau anksčiau skelbti lietuvių periodikos raidos faktai bei duomenys, nepatikslinus jų autentiškumo ir nenustačius patikimumo. Taip gimsta klaidos, migruojančios mokslinių darbų raštuose. Jų esama net solidžių leidinių – enciklopedijų, monografijų, vadovėlių ir periodikos – puslapiuose.

Štai „Žurnalistų žinios“ 1997 m. spalio mėn. išspausdino publikaciją „Prisiminta pirma „Moters“ redaktorė“, kurioje teigiama, kad „1918 m. pradėta leisti žurnalą „Moteris“ S. Paliulytė-Ladygienė redagavo nuo pirmųjų numerių, vėliau porą metų redagavo moterų kultūrinio gyvenimo žurnalą „Naujoji Vaidilutė“¹ (paryškinta mano – G. B.). Tačiau argi pirmasis žurnalo „Moteris“ numeris išėjo 1918 metais? Kas apie šį leidinį rašoma kituose šaltiniuose?

Tarybų Lietuvos enciklopedija informuoja: „Moters“ žurnalas „ėjęs 1921–40 Kaune. Iki 1937 mėnesinis, vėliau ėjo dukart per mėnesį. Leido Lietuvių katalikių moterų d-ja. Tiražas 18 000 egz. (1940). Redagavo Stefanija Ladygienė, Magdalena Galdikienė, Ona Labanauskaitė ir kt.“² „Lietuviškoji tarybinė enciklopedija“ nurodo, kad „Moteris“, klerikalinis žurnalas, ėjęs 1919–40; Nr. 1 Vilniuje, kiti numeriai Kaune (iš pradžių kas mėnesį, nuo 1937 kas 2 savaites). Leido Lietuvos katalikių moterų d-ja. Tiražas ~ 25 000 egz.“³ O dar ankstesnė „Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija“ pažymi, kad „žurnalas ėjęs 1921–40 Kaune. Iki 1937 mėnesinis, vėliau dvisavaitinis.“⁴

Daug platesnę informaciją apie šį leidinį pateikia JAV išleista „Lietuvių enciklopedija“. Teigiama, jog „Moteris“ – „katalikių moterų leistas mėnesinis žurnalas 1919–1940. Pirmasis nr. išleistas Vilniuje, kurį redagavo Stefanija Paliulytė. Vilnių užėmus lenkams, „Moteris“ buvo spausdinama Marijampolėje, o paskui „Žaibo“ spaustuvėje Kaune (...). Leido Lietuvos katalikių moterų d-ja, redagavo M. Draugelytė-Galdikienė

¹ Pakalteinė R. Prisiminta pirma „Moters“ redaktorė // Žurnalistų žinios. 1997, spal. 22, p. 1.

² „Moteris“ // Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius, 1987. T. 3, p. 149.

³ „Moteris“ // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1981. T. 8, p. 15.

⁴ „Moteris“ // Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1968. T. 2, p. 637.

nė, O. Gaigalaitė-Beleckienė, O. Labanauskaitė, E. Repšytė-Starkienė, O. Gratkauskienė ir J. Drungaitė. Tiražas 25 000 egz.⁵

Taigi enciklopedijos nurodo skirtingus „Moters“ žurnalo leidimo metus ir, deja, netikslus. Tačiau ir vėliau pasirodžiusiuose moksliniuose leidiniuose vėl kartojami jau paskelbti leidimo duomenys, nepatikrinus faktų tikrumo.

Lietuvių žurnalų sistemos funkcionavimą tyrinėjęs V. Urbonas savo knygoje „Lietuvių žurnalas“ rašo, jog „1919 m. pabaigoje dienos šviesą išvydo žurnalinis leidinys moterims – katalikiškas žurnalas „Moteris“. Jo pirmasis numeris išėjo Vilniuje, kiti buvo leidžiami Kaune. Iki 1940 m. jo leidėjas buvo Lietuvių katalikių moterų draugija. Žurnalas ilgai buvo mėnesinis ir tik nuo 1937 m. pradėtas leisti du kartus per mėnesį. Jį redagavo S. Ladygienė, M. Galdikienė, V. Labanauskaitė, O. Gaigalaitė, E. Repšytė.“⁶ Po dvejų metų išleistoje monografijoje „Lietuvių periodinė spauda“ vėl kartojama, kad „1919 m. pabaigoje dienos šviesą išvydo katalikiškas žurnalas „Moteris“. Jo pirmasis numeris išėjo Vilniuje, kiti buvo leidžiami Kaune. Iki 1940 m. jo leidėjas buvo Lietuvių katalikių moterų draugija.“⁷ Tačiau „Moteris“ ėjo ir 1940 m. Išleista 10 numerių.

Galiausiai net 1997 m. išėjusios monografijos „Periodika moterims Lietuvoje 1918–1940 metais“ autorės tvirtina, jog „diskutuotina laikraščio „Moteris“ leidimo pradžios data,“ nes „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ ir V. Urbono „Lietuvių periodinė spauda: raidos istorija ir dabartis“ bei Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ nurodyti laikraščio „Moteris“ pasirodymo metai (1919) sutampa. J. Tamošiūnas leidinyje „Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija, 1823–1982“ ir leidinys „Lietuviški periodiniai leidiniai, 1823–1940: kontrolinis sąrašas“ „Moters“ pasirodymą datuoja 1920 metais. Daugelyje straipsnių, kuriuose aptariama lietuviška periodika, „Moters“ pasirodymas buvo datuojamas 1921 metais, kai pradėdama tiksliai mėnesinė laikraščio numeracija. V. Kemežys ir A. Ružancovas „Moters“ įsteigimo metais laikė 1921 metus.“⁸ Monografijos autorės apibendrina: „pačiame leidinyje data niekur nepažymėta. Nurodomi „Metai 1“ ir „Nr. 1“, redakcijos ir administracijos adresas Vilniuje. Antras numeris buvo išleistas jau Kaune, tačiau metai nurodyti tie patys („Metai 1“) ir patikslinta data (1921 m. vasario mėnuo). Vėliau numeracija atitinka mėnesius ir nesikeičia, o 1922 m. nurodomi „Metai 2“. Atsižvelgiant į paties laikraščio pateiktą metų numeraciją nuo išleidimo pradžios ir toliau chronologiška seka, aišku, kad metai pradėdami skaičiuoti nuo 1921 m.“⁹ Tačiau šios išvados netikslios, nes pirmasis žurnalo „Moteris“ numeris išspausdintas 1920 metų spalio mėnesį Vilniuje.

⁵ „Moteris“// Lietuvių enciklopedija. Bostonas, 1957. T. 19, p. 306–307.

⁶ Urbonas V. Lietuvių žurnalas: nuo pirmojo numerio iki šių dienų. Vilnius, 1993. P. 90.

⁷ Urbonas V. Lietuvių periodinė spauda: raidos istorija ir dabartis. Vilnius, 1995. P. 92.

⁸ Čepytė J., Garnienė Ž. Periodika moterims Lietuvoje 1918–1940 metais. Kaunas, 1997. P. 46.

⁹ Ten pat. P. 46–47.

Tai galime konstatuoti išsamiau išnagrinėję pirmąjį „Moters“ žurnalo numerį. Jis yra trijose Vilniaus ir dviejose Kauno bibliotekose.

Tiesa, pirmojo „Moters“ numerio antraštiniame lape trūksta leidimo duomenų, t. y. nenurodyti leidimo metai ir mėnuo. Tačiau žurnalo straipsniuose, moterų draugijų veiklos ataskaitose, informacinio pobūdžio rašiniuose nusakytos tikslios datos, padedančios nustatyti šio leidinio išėjimo laiką.

Pirmajame „Moters“ numeryje išspausdinta plati ataskaita apie Tarptautinio moterų kongreso darbą. **Kongresas įvyko Ženevoje „š. m. birželio 6–12 d.“** ir „be tiesioginio tikslo nustatyti darbuotei planą, pažvelgti kur reikia darbo (...) susirinko pasidžiaugti laimėjimais“¹⁰. Nors tekste metai nepažymėti, bet žinome, jog šis moterų forumas įvyko 1920 metais. Jame dalyvavo ir trys atstovės iš Lietuvos.

Skyrelyje „Iš draugijų gyvenimo“ išspausdintoje žinutėje „Abolicionisčių draugija“ rašoma, kad „komisija sušaukė Kaune platų **moterų susirinkimą š. m. rugpiūčio 22 d., kuris davė pradžią Abolicionisčių draugijai**“¹¹, o „**rugsėjo 8 d. antrame platesniame moterų susirinkime buvo galutinai priimti Abolicionisčių draugijos įstatai**“¹². Kaip teigia Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, Lietuvos abolicionistų draugija taip pat buvo įkurta 1920 metais Kaune¹³.

O rubrikos „Korespondencijos“ žinutėje užfiksuota tiksli data. „**Rugsėjo 26 d. 1920 m. Šančiuose įvyko L. K. Mot. Dr-jos susirinkimas**“, kuriame dalyvavo „St. Seimo atstovė Stakauskaitė ir L. K. M. Centro Tarybos įgaliotinė M. Ruškytė“¹⁴ – pranešama skaitytojams. Rašinio „Lietuvių Katalikių Moterų draugija“ tekste informuojama, kad „**šių metų spalio 18–19 d. Centro Taryba šaukia Kaune metinę konferenciją**. Į konferenciją skyriai siunčia nuo 100 vieną atstovą.“¹⁵ Toliau pranešama apie būsimos konferencijos darbotvarkę. Tokio paties turinio publikacija buvo išspausdinta ir dienraščio „Lietuva“ 210(492) numeryje, išėjusiame **1920 metų rugsėjo 29 dieną**¹⁶. Vėliau pasirodę leidiniai nurodė, jog LKM draugijos metinė konferencija įvyko 1920 m. spalio 18–19 dienomis. Šie faktai įrodo, kad pirmasis „Moters“ numeris išėjo 1920 metais.

Tikslūs „Moters“ išleidimo metai nurodyti J. Kazlauskaitės bibliografinėjerodyklėje. Joje pažymėta, kad žurnalas „**1920, Nr. 1 (rugs.?) išleistas Vilniuje „Žaibo“ sp., o 1921–40 buvo leidžiamas Kaune**“¹⁷. Tačiau bibliografė abejojo, ar pirmasis „Moters“ numeris išėjo rugsėjo mėnesį (tai liudija skliaustai ir klaustukas). O J. Tamošiū-

¹⁰ Tarptautinis Moterų kongresas Genevoje // Moteris. Nr. 1, p. 1–3.

¹¹ Abolicionisčių draugija // Moteris. Nr. 1, p. 13.

¹² Ten pat.

¹³ Abolicionizmas // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1976. T. 1, p. 19.

¹⁴ Šančiai // Moteris. Nr. 1, p. 16.

¹⁵ Lietuvių Katalikių Moterų Draugija // Moteris. Nr. 1, p. 14.

¹⁶ Lietuvių Katalikių Moterų Draugija // Lietuva. 1920, rugs. 29.

¹⁷ Kazlauskaitė J. Vilniaus lietuvių periodiniai leidiniai, 1904–1940. Vilnius, 1988. P. 35.

no „Lietuviškų periodinių leidinių bibliografijoje“ teigiama, jog „visuomenės, kultūros moterims skiriamas mėnesinis laikraštis leistas 1920–1940 Kaune. Nr. 1 išėjo 1920.09 Vilniuje. Red. S. Paliulytė-Ladygienė, M. Galdikienė, O. Labanaukaitė ir kt. Tiražas 18 000 egz. (1940)“¹⁸. Tačiau „Moters“ žurnalas Kaune buvo leidžiamas nuo 1921 metų.

„Moters“ pirmojo numerio tekstų analizė kelia abejonių, ar galėjo šis leidinys būti išspausdintas rugsėjo mėnesį, kadangi jo rašiniuose pranešama apie rugsėjo mėnesio paskutinių dienų įvykius. Žinutė „Kareivių reikalais“ praneša, kad KMD Centro Taryba Kaune „įvykusiame posėdy š. m. rugsėjo 27 d. nutarė eiti Lietuvos moterims į pagalbą (...) organizuodama aukų rinkimą“¹⁹. O rašinys „Keli žodžiai dėl mūsų politinės padėties“ informuoja apie rugsėjo paskutinės dienos įvykius. Skaitytojams pranešama: „vėl prasidėjo rugsėjo 30 d. naujos tarybos su lenkais Suvalkuose“²⁰ derybos dėl sutarties.

Iš šių faktų galima teigti, kad pirmasis „Moters“ numeris buvo išspausdintas spalio mėnesį. Teiginį patvirtina dar viena aplinkybė. 1920 metų rugsėjo 16 d. buvo paskelbtas Vilniaus miesto karo komendanto įsakymas, reglamentuojantis laikraščių ir kitų spaudinių leidimą. Įsakyme nurodyta, jog „laikraščiai ir kiti spaudiniai, pirm išleidžiant iš spaustuvės, privalo būti įteikti Karo Cenzoriui prie Komendantūros“ ir „visų laikraščių ir kitų spaudinių leidėjai privalo ne mažiau 6 egz. įduoti Vilniaus Komendantūros cenzūrai“²¹. Įsakymas skelbė, kad „prasižengusieji (...) bus baudžiami kalėjimu iki 3 mėnesių arba pinigais iki 10 000 auksinų, o laikraščiai bus tuojau uždaromi“²². Manytume, jog šis įsakymas ir paskatino „Moters“ žurnalo leidėjus nenurodyti leidimo metų ir mėnesio. Kita vertus, toks spaudinys (be leidimo duomenų) negalėjo būti įteiktas karo cenzūrai. O šis cenzūros įsakymas veikė iki 1920 m. spalio 9 d., nes tą dieną lenkai okupavo Vilnių. Spalio 9-ąją išėjo ir paskutinis (52) „Vilniaus aidas“ numeris. Dienraštis „Lietuva“ (leistas Kaune) 1920 m. spalio 12 d. pranešė, jog „lenkai varo lietuvius iš Vilniaus“, todėl jau „spalio 9 d. pradėta vežti iš Vilniaus valstybės turtą, institucijas, atstovus (...), nes lenkai, vadovaujami gen. Žilinskio, įkūrė „Vilniaus valdžią“²³ ir įvedė karo cenzūrą.

Todėl tikėtina, jog pirmasis „Moters“ numeris buvo išspausdintas pirmomis spalio dienomis, slapčiomis, vengiant cenzūros. Dėl to nenurodyti leidimo metai ir mėnuo. Šią prielaidą patvirtina 1940 m. „Moters“ žurnale išspausdintas interviu su S. Ladygiene. Pirmoji redaktorė pasakoja apie pirmojo „Moters“ numerio leidimo aplinkybes. Sąlygos buvo sudėtingos, todėl „aš, pasispaudusi po pažastimi pundelį rankraščių,

¹⁸ *Tamošiūnas J.* Lietuvių periodinių leidinių bibliografija, 1832–1982. Kaunas, 1991. P. 317.

¹⁹ Kareivių reikalais // *Moteris*. Nr. 1, p. 16.

²⁰ Keli žodžiai dėl mūsų politinės padėties // *Moteris*. Nr. 1, p. 12.

²¹ Vilniaus miesto ir apskrities karo komendanto įsakymas Nr. 3 // *Vilniaus aidas*. 1920, rugs. 16.

²² Ten pat.

²³ Lenkai varo lietuvius iš Vilniaus // *Lietuva*. 1920, spal. 12.

išvažiavau į Vilnių spausdinti „Moterį“. Tai buvo 1920 rugsėjo mėn. 14 d.“²⁴ Vilniuje „Moters“ redakcijai buvo išnuomos kambarys Kranto g. 20.

Deja, S. Ladygienė nenurodo tikslaus „Moters“ pasirodymo laiko. Ji prisimena, jog „atspausdinome greit. „Žaibo“ spaustuvė gerai dirbo.“ Tačiau lenkams okupavus Vilnių „spalių 9 dieną iš Vilniaus išėjo paskutinis traukinys į Kauną. Tuo traukiniu ir aš išvažiavau iš Vilniaus.“ O „Moteris“?.. „Dalis jau buvo išsiųsta į Kauną, o tuos egzempliorius, kurie dar buvo likę Vilniuje, p. Rinkevičius atsiuntė vėliau, per Latviją,“²⁵ – prisiminė pirmoji „Moters“ redaktorė. Šie S. Ladygienės teiginiai patvirtina, kad pirmasis „Moters“ numeris pasirodė pirmomis spalio dienomis.

Perkėlus „Moterį“ į Kauną, „kraštas ruošėsi prie rinkimų, ėjo labai svarbi spaudos akcija ir todėl visos Kauno spaustuvės, kurių buvo neperdaugiausia, ir kurių įtaisyimas nebuvo tinkamas tokiam darbo gausumui, buvo apverstos darbu, trūko šrifto ir net popieriaus.“ Todėl „Moters“ antras numeris pasirodė tik 1921 m.“²⁶ Dėl šių priežasčių antrasis „Moters“ numeris išspausdintas tik vasario mėn. Marijampolės „Dirvos“ spaustuvėje. Buvo tęsiama ištisinė numeracija.

Matyt, šis faktas ir suklaidino tuos autorius, kurie rašė, kad „Moteris“ ėjo nuo 1921 m. Tačiau tai, jog 1921 m. vasario mėn. išėjęs „Moters“ numeris išties yra po 1920 metais spalio mėn. išleistojo tik antras spaudinys, įrodo leidinio tekstų analizė. Šiame numeryje spausdinamos „LK Moterų draugijos konferencijos 1920 m. spalio 18–19 d. priimtose rezoliucijos“ bei kiti rašiniai, patikslinantys pirmojo numerio publikacijas.

Apžvelgę išdėstytus faktus, galime konstatuoti, kad Lietuvos katalikių moterų draugijos leidinio „Moteris“ pirmasis numeris buvo išspausdintas 1920 m. spalio mėnesio pirmosios dekados dienomis Vilniaus „Žaibo“ spaustuvėje. Dėl sudėtingos Vilniaus krašto politinės padėties leidinys pasirodė pavėluotai. Siekiant išvengti karo cenzūros reikalavimų, pirmasis „Moters“ numeris spausdintas slapčiomis, nenurodant leidimo duomenų, t. y. metų ir mėnesio.

Tačiau šis leidinys laikytinas rugsėjo mėnesio spaudiniu, kadangi jame anonsuojami svarbiausi spalio mėnesio LKM draugijos renginiai, informuojama apie būsimą LKM draugijos metinę konferenciją, kuri tapo dar vienu akstinu, lėmusiu „pačių tvarkomo laikraščio“ atsiradimą. Vilnių okupavus lenkams, „Moters“ redakcija buvo perkelta į Kauną. Ten vyko rinkimų kampanija, spaustuvės buvo perkrautos, todėl „Moters“ antrasis numeris buvo išspausdintas tik 1921 m. vasario mėnesį Marijampolės „Dirvos“ spaustuvėje. Vėliau „Moteris“ ėjo reguliariai kartą per mėnesį, o 1926 m. ir nuo 1937-ųjų – dukart per mėnesį.

²⁴ „Moteris“ Vilniuje // Moteris. 1940, Nr. 7–8, p. 87.

²⁵ Ten pat.

²⁶ *Drungaitė J.* Periodinė draugijos spauda // Tiesos ir meilės tarnyboje. Kaunas, 1933. P. 103.

Nagrinėjant „Moters“ leidimo istoriją, išryškėja nemažai diskutuotinų dalykų. Tai leidinių tipologijos klausimas, spaudinių periodiškumo, problematikos ir orientacijos aspektai, bet tai jau kitų tyrinėjimų sfera.

Įteikta 1999 m. birželio mėn.

MIGRATING MISTAKES OF THE PUBLICATION HISTORY OF MAGAZINE „MOTERIS“

GENOVAITĖ BURNEIKIENĖ

Summary

Analysing the history of Lithuanian periodicals arouses a lot of difficulties because of the lack of sources, archives, memoirs writings on Lithuanian newspapers.

Because of these reasons the facts without authentic control sometimes are published. Thus the mistakes migrate in the pages of periodical and scientific works.

Different sources indicate various dates of the publication of magazine „Moteris“. Therefore the author tried to specify the real date of the edition of the above mentioned magazine in this article. The political and social reasons of the beginning of the magazine were analysed as well as the periodicals of that period and data of various sources. The analysis of the first issues content and the comparative analysis of other documents allow to state that the first issue of the magazine „Moteris“ was published in Vilnius, in October of 1920.